
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

УДК 37.013.42

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО СПІВПРАЦІ З НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

Біляченко Г. П.

У статті розглядається сутність використання діяльнісного підходу у підготовці майбутніх соціальних педагогів до співпраці з недержавними організаціями. Зокрема, визначено основні види діяльності майбутніх соціальних педагогів на етапі професійної підготовки та безпосередньо при виконанні професійних обов'язків.

Ключові слова: діяльнісний підхід, соціально-педагогічна діяльність, професійна підготовка.

В статье рассматривается сущность использования деятельностного подхода в подготовке будущих социальных педагогов к сотрудничеству с негосударственными организациями. В частности, определены основные виды деятельности будущих социальных педагогов на этапе профессиональной подготовки и непосредственно при выполнении профессиональных обязанностей.

Ключевые слова: деятельностный подход, социально-педагогическая деятельность, профессиональная подготовка.

The article looks at the nature of using activity-based approach in preparation of future social teachers for collaboration with nongovernmental organizations. In particular, it defines the main kinds of future social teachers' work at the stage of professional preparation and directly in performance of professional duties.

Key words: activity-based approach, socio-pedagogical work, professional preparation.

Постановка проблеми. Важливість забезпечення конкурентоспроможності майбутнього фахівця соціальної сфери спонукає науковців до розробки нових та застосування вже відомих наукових підходів, які б забезпечили досягнення цієї мети. Одним із таких підходів, що дістав своє теоретичне і практичне обґрунтування, є діяльнісний.

Даний підхід базується на визнанні діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості. Тобто, лише будучи залученою до активної діяльності, особистість здатна навчитися ставити мету, планувати хід виконання того чи іншого виду роботи, організовувати її, виконувати необхідні завдання для досягнення мети та, зрештою, аналізувати та оцінювати результати своєї діяльності.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтовуючи особливості педагогічних процесів та підготовку майбутніх фахівців педагогічної сфери, О. Є. Антонова, О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченко зазначають, що діяльнісний підхід орієнтує не лише на засвоєння прикладів і способів діяльності педагогів, але й самовираження студентів в активному творчому навчальному процесі. І. А. Зязюн обґрунтував роль діяльнісного підходу у професійній підготовці педагога; Т. В. Тихонова вивчала використання діяльнісного та особистісно-діяльнісного підходів у підготовці майбутніх соціальних педагогів; В. А. Поліщук, Г. О. Бал, І. Д. Бех, В. І. Іванов, В. А. Семиченко застосовували діяльнісний підхід у соціально-педагогічних дослідженнях, зокрема з'ясували залежність розвитку цілісної особистості загалом, майбутнього фахівця від включеності в різноманітні, ієрархічно залежні види діяльності та ін.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації є дослідження особливостей підготовки майбутніх соціальних педагогів до співпраці з недержавними організаціями в контексті діяльнісного підходу.

Виклад основного матеріалу. Діяльнісний підхід сформувався у психології як засіб пізнання особистості та особливостей її взаємодії з навколишнім середовищем. Одним із його засновників став О. М. Леонт'єв, який розробив теорію діяльності, підґрунтям якої є принцип єдності діяльності та свідомості.

У контексті зазначеного принципу діяльність розглядається:

- як умова виникнення, чинник формування і об'єкт застосування свідомості;
- як форма активності свідомості;
- як регулятор поведінки і дій людини.

На думку О. М. Леонт'єва, розвиток діяльності залежить від життєвих умов і впливає на психічний розвиток особистості. Однак учений вважав, що на розвиток психіки впливає не діяльність взагалі, а провідна діяльність, яка зумовлює основні зміни в психічних процесах і особливостях особистості дитини на певній стадії її розвитку [10, с. 33].

Аби обґрунтувати сутність підготовки майбутніх соціальних педагогів до співпраці з недержавними організаціями в межах діяльнісного підходу, перш за все необхідно обґрунтувати зміст професійної діяльності соціального педагога з недержавними організаціями та які можуть бути шляхи співпраці між ними.

І. Д. Зверева вважає, що сутність соціально-педагогічної діяльності, як одного з різновидів діяльності професійно підготовленої людини, визначається не тільки ознакою доцільності, але й свідомим вибором мети, творчим пошуком шляхів та засобів її досягнення в рамках існуючих можливостей або стратегій розвитку необхідних можливостей. Усе це має принципово відкриту основу, яка базується на визнанні загальнолюдських цінностей, а людини – головною соціальною цінністю. Саме тому таку діяльність не слід зводити до простого аналізу відносин її суб'єкта й об'єкта або перетворення об'єктивної реальності, оскільки має бути враховано здатність людини до самостійного розвитку в процесі практичної діяльності [6, с. 10].

Особливим видом діяльності виступає *професійна підготовка фахівця* як процес його професійного розвитку, набуття базових знань, умінь, навичок і якостей, практичного досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи за фахом [16, с. 390].

До системи базових теоретичних знань соціального педагога відносять: знання основ соціальної політики держави і соціально-правового захисту дітей та молоді; основ соціології, психології та педагогіки; основних закономірностей розвитку особистості; специфіки потреб та інтересів різних вікових груп дітей та молоді; специфіки роботи в різних мікросоціумах; особливостей діяльності з сім'єю, різними групами дітей та молоді; функцій державних і недержавних організацій в системі соціально-педагогічної діяльності; способів психолого-педагогічної діагностики; сучасного стану і тенденцій розвитку дитячих та молодіжних об'єднань [1, с. 79].

Отже, майбутні соціальні педагоги оволодівають теоретичними знаннями щодо своїх майбутніх професійних обов'язків, ролей, функцій, реалізуючи які на практиці вони набувають професійних умінь та навичок.

Згідно з посадовими обов'язками соціальний педагог здійснює наступні види діяльності: вивчає інтереси, потреби, труднощі, проблеми, конфліктні ситуації, відхилення в поведінці дітей та молоді; надає їм своєчасну допомогу та підтримку; виступає посередником між особистістю та організацією, сім'єю, спеціалістами різних соціальних служб, відомств та адміністративних органів; здійснює реабілітацію дітей-інвалідів; організує роботу з дітьми та молоддю за місцем проживання; забезпечує соціальний супровід дітей-сиріт; здійснює профілактику негативних явищ серед дітей та молоді та ін. [1, с. 79].

По суті, означені посадові обов'язки є певним узагальненням тих функцій та соціальних ролей, які здійснює соціальний педагог. Провідні функції соціально-педагогічної діяльності описані в наукових працях О. В. Безпалько, І. М. Богданової, І. Д. Зверєвої, А. В. Капської, Р. В. Овчарової [1; 2; 6; 11; 14] та ін. Їх зв'язок з діяльністю соціального педагога в недержавній організації ми відобразили в таблиці 1.

Таблиця 1

**Провідні функції соціально-педагогічної діяльності
та їх реалізація у співпраці з недержавною організацією**

№ з/п	Функція соціального педагога	Зміст означеної функції	Реалізація означеної функції у співпраці з недержавною організацією
1	2	3	4
1.	Комунікативна	Налагодження взаємодії особистості та державних і недержавних організацій, що виступають клієнтами, волонтерами, спонсорами та партнерами в соціально-педагогічній роботі	Разом з керівництвом та членами НДО залучати волонтерів, державні органи та установи, представників бізнесу до вирішення проблем громадськості та окремих громадян
2.	Організаторська	Структурування, планування, розподіл видів професійної діяльності та координації роботи з різними соціальними інститутами і представниками споріднених професій	Вироблення спільної стратегії з недержавною організацією, визначення пріоритетних напрямів діяльності, розподіл ролей та функцій між членами, соціальним педагогом та іншими партнерами
3.	Прогностична	Передбачення результатів професійної діяльності та вироблення на цій основі необхідних моделей поведінки	При плануванні спільної діяльності соціальний педагог та представники НДО мають завчасно спрогнозувати всі переваги та недоліки обраних стратегій діяльності, розподілу функцій та обрати найефективніші з них
4.	Охоронно-захисна	Відстоювання прав та інтересів дітей і молоді на основі державних та міждержавних документів з метою забезпечення для неповнолітніх та молоді гарантованих їм прав та умов життєдіяльності	Відповідно до сфери та напрямку діяльності недержавної організації соціальний педагог визначає контингент клієнтів, яким може бути надана допомога у захисті прав та інтересів згідно з законодавством та відповідно до компетенції тієї чи іншої недержавної організації
5.	Попереджувально-профілактична	Виявлення та обмеження асоціальних явищ, причин соціальної дезадаптації серед різних соціальних груп та окремих осіб і запобігання їм, забезпечення умов для формування соціально позитивної спрямованості особистості	Будучи орієнтованими на сприяння розвитку "здорового" суспільства, соціальний педагог та недержавні організації реалізують комплекс спільно організованих заходів щодо попередження негативних суспільних явищ та формування позитивної спрямованості та просоціальних цінностей громадян
6.	Корекційно-реабілітаційна	Робота щодо зміни та вдосконалення особистісних якостей клієнта, особливостей життєдіяльності та створення умов для розвитку потенційних можливостей осіб з функціональними обмеженнями, активне залучення їх до участі у громадському житті	Відповідно до спрямованості недержавної організації соціальний педагог в її межах реалізує програми та заходи, які сприятимуть розвитку особистісного потенціалу молоді та окремих категорій населення, зміни способу життя, світогляду, життєвої позиції тощо, що дасть змогу кожній такій людині вийти на якісно новий рівень особистісного розвитку

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
7.	Соціально-терапевтична	Вчасне вирішення кризових ситуацій та проблем клієнта на підставі самоусвідомлення ним ставлення до себе, оточення та довкілля [2, с. 198–202]	Використання потенціалу та можливостей НДО у створенні умов для розв'язання кризових ситуацій клієнтів
8.	Дослідницька	Визначення соціальної ситуації на основі вивчення соціальним педагогом особливостей групи, прошарку, особи, а також ступінь і спрямованість впливу на них макросередовища	Виконуючи конкретні завдання, працюючи з конкретними категоріями осіб, члени НДО та соціальний педагог разом виявляють негативні чинники, що впливають на умови життя і розвитку клієнтів чи певної соціальної групи та, відповідно до цього, визначають стратегію подальшої діяльності
9.	Власне педагогічна	Виявлення інтересів та потреб дітей у різних видах діяльності (художньої, технічної, культурної, освітньої, спортивно-оздоровчої тощо) і залучення до роботи з ними різних установ, організацій, спілок, спеціалістів	На основі виявлених інтересів своїх клієнтів соціальний педагог може визначити ті осередки діяльності та розвитку для членів чи клієнтів недержавної організації, які потрібно розвивати, залучаючи як всі можливі ресурси самої організації, так і ресурси установ та організацій-партнерів
10.	Психологічна	Консультування клієнтів, корекція міжособистісних стосунків, допомога в соціальній адаптації, реабілітації особистості	Створення психолого-консультатійного центру на базі НДО, де надаватиметься необхідна психологічна допомога
11.	Соціально-медична	Організація роботи з профілактики хвороб, зміцнення стану здоров'я, допомога в оволодінні основами культури харчування, санітарно-гігієнічними нормами, основами трудотерапії, сприяння формуванню здорового способу життя	Діяльність окремої групи осіб на базі НДО, яка займається просвітницькою медичною діяльністю, пропагандою здорового способу життя шляхом реалізації конкретних заходів, залучення медичних працівників до такої діяльності та допомоги при зверненні до окремих медичних закладів
12.	Посередницька	Встановлення взаємозв'язку та налагодження спільної діяльності багатьох громадських, соціальних, державних структур для вирішення проблем клієнтів	Соціальний педагог може керувати окремим підрозділом НДО, який веде роботу щодо налагодження взаємозв'язків клієнтів з необхідними державними й недержавними організаціями, які допоможуть у вирішенні їх проблем
13.	Морально-гуманістична	Передбачає при виконанні соціальним педагогом своїх обов'язків бути гуманістично спрямованим, створювати умови для гідного існування людини, групи людей, певного прошарку у суспільстві [13, с. 64–66]	Соціальний педагог не лише сам дотримується принципів етики та гуманізму, співпрацюючи з клієнтами, членами НДО, іншими організаціями, а й орієнтує їх на дотримання важливих принципів гуманізму, людяності, моральності у співпраці та повсякденному житті

Діяльнісний підхід, привносячи свою специфіку в цілі та задачі педагогічного процесу, перебудовує, головним чином, його процесуально-технологічну

сторону у такий спосіб, щоб суб'єкти освітнього процесу оволоділи діяльністю у її цілісному уявленні [7, с. 21]. Зокрема, майбутні соціальні педагоги засвоюють теорію мають реалізувати, безпосередньо здійснюючи професійну діяльність, що їй лежить в основі їх практичної підготовки.

Метою практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів є формування у них професійних умінь і особистісних якостей фахівця, оволодіння найважливішими видами професійної діяльності, використовуючи попередньо отримані теоретичні знання. Перш за все, це вміння: комунікативні, аналітичні, організаторські, прогностичні, проектувальні [2, с. 196] Також виділяють рефлексивні, оціночні, педагогічні, вміння саморегуляції, проектувальні [13, с. 75].

В умовах університетської освіти практична підготовка майбутніх соціальних педагогів здійснюється, насамперед, шляхом їх залучення до волонтерської діяльності та проходження різних видів практик. Організація і проходження практики регламентується Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затвердженим наказом Міністерства освіти України. Відповідно до цього положення вищими навчальними закладами розробляється своя програма практики.

Так, наприклад, у Житомирському державному університеті імені Івана Франка під час навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр" соціальні педагоги проходять професійно орієнтовану, соціально-виховну та соціально-педагогічну практики. Згодом – соціально-педагогічну практику в соціальних службах та асистентську практику, здобуваючи кваліфікацію магістра.

Метою практики є усвідомлення студентами ролі соціального педагога як активного учасника виховного процесу, ознайомлення з різними категоріями дітей та молоді, які потребують допомоги та підтримки з боку соціального педагога, аналіз основних проблем, які виникають у виховному процесі, проведення виховних заходів за змодельованими проектами.

Під час проходження практик майбутній фахівець повинен: поглибити та закріпити знання із соціально-педагогічних дисциплін і виробити вміння застосовувати їх у навчально-виховній діяльності; визначити мету, завдання виховних заходів за змодельованими проектами та відповідно до них обирати зміст, методи, форми, технології організації виховного процесу; сформулювати вміння та навички самостійного планування, організації та проведення навчально-виховної діяльності на основі аналізу досвіду вихователів та соціальних педагогів як учасників виховного процесу і використовувати їх позитивний педагогічний досвід у навчально-виховній роботі з різними категоріями дітей та молоді; сформулювати вміння самостійно готувати і проводити навчально-виховну роботу з різними категоріями дітей та молоді; виготовляти та використовувати наочність і дидактичний матеріал до проведення навчально-виховних заходів; визначити рівень ефективності навчально-виховної роботи та за потреби здійснювати її корекцію; налагоджувати партнерські взаємовідносини з учнями, батьками, педагогічним колективом; сформулювати критичну самооцінку соціально-педагогічної діяльності, творчого аналізу педагогічних ситуацій, прагнення до постійного вдосконалення рівня знань та умінь [4, с. 102–103].

У системі професійно-педагогічної підготовки соціального педагога соціально-педагогічна практика має низку функцій: навчальну, розвивальну, виховну, діагностичну.

Навчальна функція передбачає актуалізацію поглиблення і застосування теоретичних знань, формування різноманітних педагогічних умінь і навичок. Прерогативою розвивальної функції є розвиток пізнавальної і творчої активності майбутніх соціальних педагогів, розвиток їх педагогічного мислення. У ході здійснення виховної функції формується світогляд студентів, їх соціальна активність, професійно-педагогічні якості особистості майбутнього соціального педагога. У зміст діагностичної функції входить перевірка рівня професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, ступеня їх професійної підготовленості та придатності до соціально-педагогічної діяльності [9, с. 23].

Таким чином, проходячи практику, майбутні соціальні педагоги, ще навчаючись у професійному закладі, мають можливість зорієнтуватися в майбутньому

професійному полі, ввійти в свою професійну роль, з тим, щоб упевнитись у своєму професійному виборі й самостійно виробити власний стиль педагогічної діяльності.

Отже, професійна соціально-педагогічна діяльність – це складний процес, який вимагає від соціального педагога глибокої теоретичної обізнаності зі змістом та специфікою її здійснення, зі своїми посадовими обов'язками та функціями, які регулюють і спрямовують діяльність соціального педагога в правильному напрямку.

Застосуванню отриманих знань безпосередньо в діяльності та набуттю досвіду, важливих вмінь та навичок сприяє першочергово проходження необхідних видів практик, які організуються вищим навчальним закладом в тих установах, що в майбутньому можуть стати полем діяльності соціального педагога. До таких установ відносяться і недержавні, громадські організації, які часто здійснюють діяльність щодо розв'язання соціальних проблем, надання соціальних послуг та захисту прав людини.

Діяльність недержавних організацій – це складний процес виконання ними своїх завдань та обов'язків, що визначаються безпосередньо статутом організації та спираються на норми законодавства країни. За сферами діяльності виокремлюють недержавні організації: правозахисні, культурні, освітні, спортивні, творчі, культурні, просвітницькі, екологічні, організації соціальної сфери та ін. В межах свого напрямку вони реалізують статутні завдання, проекти, спрямовані на покращення становища окремих осіб, суспільних груп, прошарків населення [5].

В. М. Кравчук пропонує розглядати недержавні організації за такими напрямками діяльності: права людини; професійна діяльність; поліпшення соціально-економічного становища країни; сім'я та діти; захист здоров'я населення та екологія; освіта та культура [8, с. 49].

Специфічним видом діяльності виступає співпраця соціального педагога з недержавними організаціями. Частіше це організації, які здійснюють захист прав людини (Українська Гельсінська спілка з прав людини, Жіночий консорціум України, Міжнародний жіночий правозахисний центр Ла Страда Україна, Конгрес національних громад України, Центр інформації про права людини та ін.), проводять різноманітні профілактичні заходи щодо подолання негативних явищ у молодіжному середовищі та сприяють покращенню стану життя і здоров'я різних категорій населення (Благодійна організація АСЕТ, Фонд Олени Пінчук Анти СНІД, МБФ Місія в Україні), дитячо-юнацькі та молодіжні громадські організації (різноманітні організації в межах областей та окремих населених пунктів) тощо.

Реалізація спільних завдань потребує від соціального педагога максимальної обізнаності з законодавством України щодо правового регулювання діяльності НДО, змістом та напрямками їх діяльності, реалізації отриманих знань на практиці. Також важливим є знання потреб різних категорій населення та умов роботи з ними, шляхів попередження негативних соціальних явищ, способів залучення різноманітних ресурсів для вирішення проблем.

Висновки. Отже, за діяльним підходом, основним засобом і вирішальною умовою розвитку особистості виступає діяльність. Соціально-педагогічна діяльність, як провідна активність соціального педагога, полягає в сприянні розвитку та формуванні особистості, її потенціалу, самореалізації, наданні соціальної, педагогічної, психологічної підтримки, запобігання негативним впливам на особистість. Важливим у здійсненні даного виду діяльності є чітке усвідомлення мети, шляхів та засобів її досягнення.

Підготовка майбутніх соціальних педагогів до співпраці з недержавними організаціями в контексті діяльним підходу передбачає, насамперед, активне включення їх до провідних видів діяльності – набуття теоретичних знань, волонтерська активність, проходження практики, зокрема в недержавних організаціях, та набуття навичок роботи з різними категоріями клієнтів.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.В. Безпалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.

2. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / І. М. Богданова. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
3. Виговський В. І. Шляхи взаємодії соціального педагога з дитячими та молодіжними громадськими організаціями / В. І. Виговський // Вісник ЖДУ ім. І. Франка. – Ж., 2005. – Вип. 24. – С. 151–154.
4. Гордієнко Н. В. Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах університетської освіти / Н. В. Гордієнко // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 3. – С. 101–104.
5. Журенко Т. В. Правовий статус та види громадських об'єднань / Т. В. Журенко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 356–361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://arhive.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12gtvvggo.pdf>. – Назва з екрана.
6. Зверева І. Д. Теорія і практика соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю в Україні : автореф. дис... док. пед. наук / Зверева І. Д. – К., 1998. – 24 с.
7. Зязюн І. А. Педагогічне наукове дослідження у контексті цілісного підходу / І. А. Зязюн // Порівняльна професійна педагогіка. – 2011. – № 1. – С. 19–30.
8. Кравчук В. М. Деякі підходи до класифікації громадських організацій в Україні / В. М. Кравчук // Вибори та демократія. – 2007. – № 1 (11). – С. 48–53.
9. Іллїна О. В. Соціальне партнерство як умова ефективної організації соціально-педагогічної практики студентів вищих навчальних закладів / О. В. Іллїна // Соціальне партнерство у професійній підготовці соціальних педагогів: матеріали міжрегіональної конференції / за заг. ред. С. М. Коляденко. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2010. – 90 с.
10. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
11. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога / Р. В. Овчарова. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 480 с.
12. Пундик Л. Є. Теоретичні засади підготовки майбутнього соціального педагога до роботи з дитячо-молодіжними громадськими організаціями України / Л. Є. Пундик // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики : матеріали доповідей на Міжнар. наук.-практ. конференції 29–31 жовтня 2001 року. Частина 1. – К., 2002.
13. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка : методичний посібник / Н. А. Сейко. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 260 с.
14. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / Т. Ф. Алексеєнко та ін. ; за ред. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 286 с.
15. Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посіб. / за ред. А. Капської. – К., 2000. – 372 с.
16. Шакурова М. Методика и технология работы социального педагога / М. Шакурова. – М. : Академия, 2002.
17. Энциклопедия профессионального образования : в 3 т. / под ред. С. Я. Батышева. – М. : АПО, 1998.
Т. 2. – 1998. – 440 с.